İDİL

JEL BASKI TEKNİĞİNİN SERAMİK KARO YÜZEYLERDE UYGULANABİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI

Canan GÜNEŞ
Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü, canan.gunes@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9360-9629

Burak YİĞİT
Dr. Öğr. Üyesi., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, burak.yigit@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0612-0359

Güneş, Canan ve Burak Yiğit. "Jel Baskı Tekniğinin Seramik Karo Yüzeylerde Uygulanabilirliğinin Araştırılması". idil, 109 (2023 Eylül): s. 1369–1378. doi: 10.7816/idil-12-109-08

ÖZ

Baskı resminin tarihi, Çin'de M.Ö 206 yılında ipek üzerine tahta baskıyla başlamıştır. Bu teknik, 11. yüzyılda kil tabletlere oyulan harflerle geliştirilerek kâğıda basılmıştır. Kil tabletlerin yerini zamanla ahşap almış, ancak ahşabın yerini zamanla daha dayanıklı bir malzeme olan metal almıştır. Johannes Gutenberg, metal harflerle daha net ve belirgin harfler basmayı başararak kitapların daha hızlı ve kaliteli bir şekilde basılmasını sağlamıştır. Matbaaların kurulmasıyla birlikte baskı teknikleri çeşitlenmiş ve günümüzde sanatın birçok disiplininde kullanılmaya başlanmıştır. Yüksek baskı, çukur baskı, düz baskı, litografik baskı, ipek baskı, lazer baskı, direkt fotografik baskı ve mono baskı gibi yöntemler günümüzde sanatın tüm disiplinlerinde sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Seramik yüzeylerde ise deniz kabuğu, yaprak ve parmak izleriyle başlayan bu serüven, seramik malzemenin doğası gereği baskı yöntemlerinin rahatlıkla uygulanmasına olanak sağlamıştır. Özellikle baskı yöntemleri ile birlikte seramik sanatçıları farklı ifade biçimleri geliştirmişlerdir. Sanatçılar seramik yüzeyleri bir nevi kâğıt gibi kullanmayı başarmışlar, bazen yaş çamur yüzeye bazen de pişmiş yüzeyleri tercih etmişlerdir. Bir monotip baskı çeşidi olan jel baskı bu araştırma kapsamında ele alınmıştır. Çalışmada jel baskı tekniği incelenerek seramik karo yüzeylerde uygulanabilirliği araştırılmış ve sonuçlar paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seramik, Jel Baskı, Monotip

Makale Bilgisi:
Geliş: 12 Temmuz 2023 *Düzeltme:29 Ağustos 2023* *Kabul: 30 Ağustos 2023*

© 2023 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Neolitik Çağ'dan itibaren seramik formlar çeşitli teknikler ile dekorlanmıştır. Dekorlama, seramik üretim sürecinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Seramiğin binlerce yıllık tarihine bakıldığında, baskı yöntemi gibi dekor teknikleri, seramik yüzeylerinde kullanım açısından uzun bir geçmişe sahiptir (Kalay, 2012: 139). Seramik sanatında önemli bir yere sahip olan dekorlama tekniklerinin ilk örnekleri arasında yer alan ilkel seramik kaplar bitkisel kökenli boyalarla taş, deniz kabuğu, yaprak ve parmak izleri gibi çeşitli desenlerle süslenmişlerdir. Ardından seramik formların yüzeylerine, kil, ahşap ve alçıdan yapılan mühürlerle baskılar yapılarak estetik değerler kazandırılmaya çalışılmıştır. Seramik sanatının geçmişten günümüze kadar yaşamış doğal görünümü ve geleneksel yapısı günümüzde bazı eserlerde bu özelliğini korumaya devam ederken bazı seramik eserlerde deneysel ve yenilikçi yaklaşımlar seramik sanatının farklı bir oluşuma evrilmesine olanak sağlamıştır. Başta baskı yöntemleri zaman içerisinde seramik sanatının ve endüstrisi içinde vazgeçilmez bir parça haline gelmiştir. Tıpkıbasım (birinin aynısı) tasarımlar, seramik endüstrisinin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bu yöntemler sayesinde milyonlarca yüzey tasarımın endüstriyel seramik formların (karo, sofra eşyası vb.) yüzeyine hızlı, hatasız ve düşük maliyetli (el dekoruna kıyasla) bir şekilde uygulanmasını sağlamıştır. Seramiği sanatsal bağlamda kullanan, sanatçılar ise kendilerine özgünlük kazandırmak için birkaç baskı yöntemini bir arada kullanarak deneysel baskı tekniklerini seramik yüzeylere taşımışlardır. Bu araştırma kapsamında seramik bisküvi karo, mat karo ve parlak karo ile sınırlandırılmıştır. Bir mono baskı çeşidi olan Jel Baskı tekniğinin düz seramik yüzeylerdeki etkileri incelenmiştir.

Mono Baskının Tanımı ve Tarihçesi

Monobaskılar tek basılı resimlerdir. "Baskı ressamının resmi" ya da "Ressamın Baskısı" olarak da bilinirler. Bu baskıda, bir kalıp yüzeyinde çeşitli materyaller, boya ve özgün teknikler kullanılarak oluşturulan görüntü, diğer baskı tekniklerindeki çoğaltılabilme özelliğinin aksine tamamen tek bir güçlü etkiyle oluşur. Bu nedenle, bu baskılara "monotip" ya da "monotype" denir. Sanatçı yaklaşımlarına göre, terimler bazen farklı şekillerde kullanılabilir; ancak genel olarak "monobaskı" (monoprint) terimi daha yaygın olarak kullanılır (Doksanoğlu, 2000: 6). "Monotipi baskı tekniği, boş bir plaka üzerinde oluşturulur ve bu boş levha plakası baskı sürecinde yalnızca ara bir basamaktır. Resim kağıt üzerine ya da tercih edilen diğer malzemelere transfer edilir ve bu üslupta basılmış resme Monotipi baskı denir" (Kahraman,2012:46). Bu teknik, sanatçıların yaratıcılıklarını özgürce ifade etmelerine olanak tanır. Sanatçılar, kalıp üzerinde değişiklikler yaparak her baskıyı tamamen benzersiz hale getirebilmektedirler. Mono baskının tarihsel gelişimi oldukça zengin bir geçmişe sahiptir. İlk örnekleri 1600'lü yıllarda görülmüştür (Karalan, 2020: 154). Tarihte ilk monotip, Rembrandt'ın (1606-1669) çağdaşı olan Giovanni Benedetto Castiglione'ye (1616-1670) atfedilmiştir. Amsterdam'da Rembrandt van Rijn ve Cenova'da Giovanni Benedetto Castiglione resim ve gravür eserler üretmekle birlikte resimlerine benzer bir ton efekti yaratmak için baskı sürecini denemiştir. Gelişme sürecinde olan mezzotint tekniğinin yerine Rembrandt, ton oluşturmak için kazınmış plakalarının seçilen kısımlarında mürekkep filmi bırakmayı seçerken, Castiglione ise ilk gerçek monotip için bir bakır levha üzerine yayılan mürekkebi çekmeyi seçmiştir. Modern sanat tarihine bakıldığında Degas (1834-1917) William blake (1757-1827), Pablo Picasso (1881-1973), Georges Roualt (1871- 1958), and Henri Matisse (1869-1954), Milton Avery (1893- 1965), Adolph Gottlieb (1903-1974), Richard Diebendorn (d.1922), Robert Motherwell (d.1915), Mary Frank (d.1933), Nathan Oliveira (d.1928), ve Jasper Johns (d.1930) gibi sanatçıların monotip tekniğinde çeşitli deneysel uygulamalar yaptığı görülmektedir (Jung, 2016: 17).

Görsel 1. G. B. Castiglione, Theseus Finding His Father's Arms. c.1645. Monotype, British Museum

Seramik sanatında ise; Paul Scott, Paul Andrew Wandles, Mo Jupp, Les Lawrence, Jerry Caplan, Annie Turner, Sara Robertson, Karen Densham, Gracielo Olio, Aigi Orav, Cecille Briet, Richard Slee gibi sanatçılar çalışmalarında bu tekniği kullanmışlardır (Aslan, 2016: 171).

Monobaskılar, sanat dünyasında önemli bir yere sahiptir. Sanatçı yaklaşımlarına göre, bu teknik, alıcının sanat eserlerini keşfetme deneyimini zenginleştirir ve sanatın çeşitli yönlerini keşfetmek isteyenler için ideal bir seçenek haline gelir. . Bunun yanı sıra, gelişmiş teknikler sayesinde daha karmaşık ve detaylı baskılar oluşturmak da mümkündür. Baskı sanatı, geçmişte olduğu gibi günümüzde de sanatseverlerin ilgisini çekmektedir ve sanat dünyasındaki yerini hala önemini korumaktadır.

Görsel 2. Perihan Şan Aslan, Hatıralar / Memories, Seramik Yüzey Monobaskı, 2015, 40x28x8 cm

Hektograf Baskı ve Jel Baskı Tekniği

Jel baskı temelli baskıların ilk örneği hektograf baskı tekniğidir. Xerox fotokopi makinelerinin keşfinden önce kullanılan Hektograf, jelatin çoğaltıcı veya jelligraf, özel mürekkeplerle hazırlanmış bir orijinalin jelatin tepsisine veya metal bir çerçeve üzerine sıkıca çekilmiş jelatin pedine transferini içeren 1800'lerden kalma bir baskı çeşididir. Günümüzde sanatsal amaçlı kullanılan ve bu araştırma kapsamında ele alınan sanatsal uygulama amaçlı kalıcı jel plakalar ise jelatin ve gliserinden oluşmaktadır. İlk kez Gelli Arts tarafından ticari amaçla üretilen kalıcı jel plakalar günümüzde hala aynı firma ve diğer üretici firmalar olan Speedball, Gel Press tarafından üretilmektedir (https-1). Jel Baskı Tekniği, özel mürekkeplerle hazırlanmış bir orijinalin, jelatin tavasına veya metal bir çerçeve üzerine sıkıca çekilmiş jelatin pedine aktarılmasını içeren baskı işlemidir. Bu sanatsal süreç, görüntülerin bir yüzeyden başka bir yüzeye aktarılması prensibine dayanmaktadır. Baskı resmi, aynı görüntünün tekrar tekrar işlenmesine veya üretilmesine olanak sağlamaktadır.

Jel Baskı, mono baskının bir türüdür. Mono baskıda yüzeyden seramiğe, kâğıda ya da kumaşa boya aktarmak için bir prese sahip olmanız gerekmektedir. Jel baskı yüzeyi ve boyayı yüzeye yaymak için merdane temel malzemelerdir. Jel baskı yüzeyi mineral özlü gliserin ve tatlandırılmamış jelatin ile yapılmış, esnek ve katlanabilir bir yapıya sahip olup farklı boyutlarda bulunabilen bir malzemedir. Jel plakaya fırçalarla ya da spatularla boya uygulayabilmesine rağmen, en yaygın kullanılan araç rulo merdanedir. Diğer baskı uygulamalarında da kullanılan ve boyanın plaka boyunca daha kolay ve eşit şekilde uygulanmasını sağlayan merdane, aynı zamanda boya miktarı üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmayı sağlamaktadır. Jel Baskıda en yaygın kullanılan boya türü akrilik boyalardır. Jel baskı pratiklerinde uygulanan boyalara göre sonuçlar değişken olabilmektedir. Yoğun kıvamlı boyalar, akışkan ya da inceltilmiş boyalara göre yüzeydeki dokuyu daha fazla tutabilmektedir. Akrilik boya, jel baskıda kullanılabilen tek boya veya renk aracı değildir. Bunun dışında mürekkepler, pastel boya, sulu boyalar ve sprey boya da jel baskı uygulamalarında tercih edilmektedir. Jel baskıda doku ve desen oluşturmak için kullanabilecek farklı olanaklar bulunmaktadır. Baskılar herhangi bir kâğıt üzerine uygulanabilir. Harita parçaları, suluboya kâğıtları, kitap kâğıtları ve nota sayfaları, jel baskı sanatçıları tarafından tercih edilen yüzeyler arasında bulunmaktadır. Jel baskının (Görsel 3 ve 4) ilk aşamasında yüzeye tek renk ya da istenen biçimde karışım akrilik boya, spatula ya da şişe yardımıyla doğrudan yüzeye aktarılmaktadır. Boya merdane yardımıyla istenilen yönlerde hareket ettirilerek homojen bir biçimde yüzeye dağıtılır. Bir sonraki adım ise hazırlanan boya katmanına doku ve desen eklemektir. Kuşe kâğıt dergi sayfaları ve fotografik kaynaklar da (Görsel 5) sanatçıların jel baskı uygulamalarında tercih ettiği görsel malzemelerdir. Stencil şablonlar, sicim, dantel, kabarcık ambalaj, plastik kartlar, yaprak, ambalaj kâğıtları, ilaç kutuları vb. çeşitli hazır nesnelerle dokular oluşturabilmek mümkündür. Jel üzerinde kuruyan boyalar sünger, bulaşık deterjanı ile kolayca temizlenebilir. Böylece, jel baskı tekniği birçok farklı malzemeyle kullanılabilir.

Görsel 3. Jel Baskı Uygulama Örneği

Görsel 4. Jel Baskı Uygulama Örneği.

Görsel 5. Hale Nimet Kocabaş/Jel Baskı Örnekleri

Jel Baskı Tekniğinin Seramik Karo Yüzeylerde Uygulanması

Jel baskı tekniği son birkaç yıldır baskı resim alanında kullanılmaya başlanmıştır. Bazı sanatçılar deneysel olarak dokular elde ederken, bazı sanatçılar ise bütünsel baskılar elde etmek için jel baskı tekniğini kullanmaktadır. Bu çalışma kapsamında jel plaka kullanılarak seramik yüzeylerde bu tekniğin uygulanabilirliği araştırılmış ve araştırma kapsamında bisküvi karo, mat karo ve sırlı karo yüzeyler üzerinde incelemeler yapılmıştır. Sır altı ve sır üstü olmak üzere iki tip toz boya kullanılmıştır. Boyaları inceltici olarak su bazlı seramik medyumu tercih edilmiştir (Su bazlı medyum jel plaka yüzeyinden sıvı sabun ve sünger yardımıyla kolaylıkla temizlenmektedir).

1. Aşama: Sıraltı toz boya ile su bazlı medyum temiz ve düz bir yüzey üzerinde spatula yardımı ile homojen bir kıvama gelene kadar karıştırılır. Bu aşamada boya ve medyum ihtiyaç doğrultusunda ve uygulanacak yüzeyin boyutuna göre değişiklik göstermektedir. (Birkaç uygulamadan sonra rahatlıkla boya ve medyum oranı tespit edilir)

Görsel 6. Boya Hazırlama Aşaması

2. Aşama: Spatula yardımı ile boya jel yüzeye aktarılır. Kauçuk baskı merdanesi yardımı ile boya tüm yüzeye yayılır. Aktarılan boyanın üzerine uç kısmı sivri olmayan (Jelin hasar görmemesi için) el aletleri ile desen aktarılır.

Görsel 7. Boya Hazırlama Aşaması

3. Aşama: Jel baskıda jele zarar vermeyecek tüm araç-gereçlerle sonsuz bir doku ve desen çeşitliliğini tecrübe edebilirsiniz(Görsel 8)

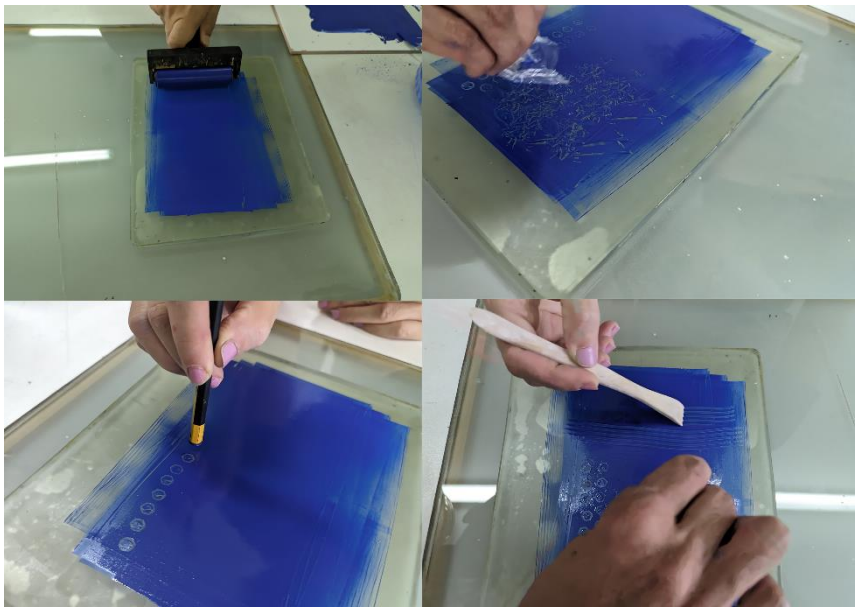

Görsel 8. Yüzeysel Denemeler

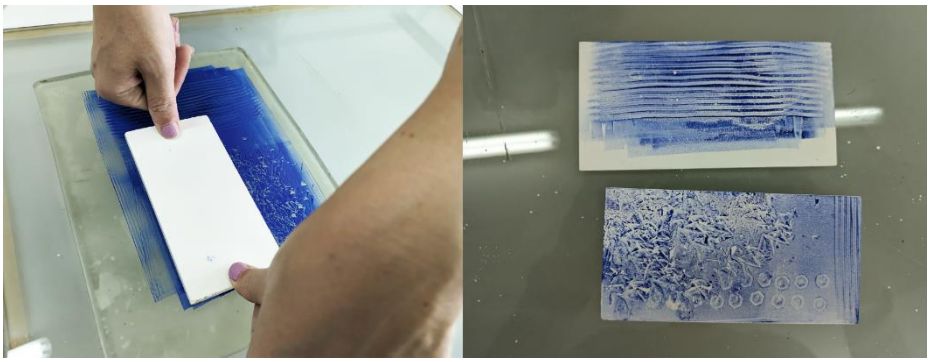

Görsel 9. Seramik Yüzeye Jel ile Aktarılan Baskı, Kişisel Deneme

4. Aşama: Bu çalışma kapsamında ahşap çiçek desenli plaka üzerindeki desen yüzeye aktarılmıştır(Hobi marketlerde satılan ahşap mühür, ahşap rulo ve diğer dekoratif malzemeler jel baskı çalışmalarında rahatlıkla kullanılabilir).

Görsel 10. Seramik Yüzeye Jel ile Aktarılan Baskı, Kişisel Deneme

5. Aşama: Yüzeylerde dekorlama işlemi bittikten sonra, seramik karo plaka jel plaka üzerine hafifçe yan kısımlardan tutularak konulur ve karonun arka yüzeyine hafifçe bastırılır. Bu işlem sırasında karoya çok bastırılırsa karonuz çatlayabilir veya kırılabilir. Bu aşamaya dikkat edilmelidir. Bu aşamadan sonra plaka yavaşça kaldırılır ve ön kısmı yukarı bakacak şekilde kurumaya bırakılır.

6. Aşama: Tasarıma bağlı olarak jel temizlenir veya ikinci kat renklendirme yapılarak çeşitlik artırılabilir. Birçok farklı katman denemesi yapılabilir.

7. Aşama: Sır altı uygulama yapılan karolar sırlama yapılarak fırınlanır. Sır üstü dekorlananlar ise kurulama işleminden sonra fırınlanır.

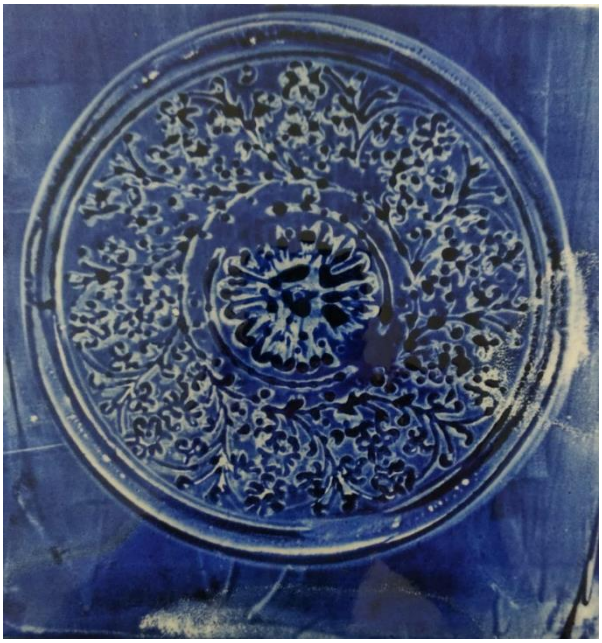

Görsel 11. Seramik Yüzeye Jel ile Aktarılan Baskının Sırlı Pişirimi, Kişisel Deneme

Sonuç

Araştırmalar, baskı tekniklerinin zamanla nasıl değiştiğini ve geliştiğini göstermektedir. Günümüzde kullanılan baskı teknikleri, tarihte kullanılanlarla baskı teknikleri benzerlik gösterse de, ilk seramik formların parmak izleriyle başlayan baskı serüveni varoluşundan günümüze değin inanılmaz bir şekilde değişim göstermiştir. El dekoru olarak bilinen fırça ile dekorlanan seramik yüzeyler endüstriyel seramik alanında yerini baskı yöntemleri bırakmıştır. Zaman içerisinde el dekorunun önüne geçen baskı yöntemleri seri, kusursuz, hızlı ve düşük maliyetli üretime olanak sağlamıştır. Farklı yöntemler kullanılarak, sır üstü veya sırsız bisküvi yüzeylere özgün desenler ve motifler kazandırılmıştır. Bu araştırma kapsamında baskı resim sanat alanında farklı boya (akrilik,sulu boya vb.) ve yüzeylerde kullanılan jel baskı tekniği seramik sanat alanında sır üstü, sır altı boya ve su bazlı medyum açıcı kullanılarak bisküvi, mat ve parlak yüzeyli karolarda uygulanabilirliği denenmiş ve yüzey çeşitlendirilmesi kolaylıkla sağlanmıştır. Böylelikle baskı resim sanatında kullanılan bu tekniğin seramik alanındaki kullanımının önü açılmıştır. Jel plakanın taşınabilirliği ve kolay temizlenmesi seramik sanatçılarına zaman ve mekândan bağımsız eserler üretme olanağı sunmuştur. Baskı teknikleri, geçmişte olduğu gibi bugün de özgün eserler yaratma imkânı sağlamıştır. Jel baskı tekniğinin karo yüzeylerde kolaylıkla uygulanabilirliği tespit edilmiştir. Sanatçının hayal dünyası ile şekillenen yüzeylerin elde edilmesini mümkün kılmıştır. Sanatçıların izleyiciye vermek istedikleri mesaj ve birçok alternatif sunum özgün bir biçimde yüzeylere aktarılmıştır. Bu teknik sayesinde sanatçı izleyiciye seri ve sıradan bir his yerine, sanatsal hisler uyandıran yeni bir soluk getirmiştir. Birçok farklı rengin ve malzemenin birlikte kullanılmasına olanak sağlayan jel baskı tekniği, seramik yüzeylerdeki tasarımların sınırları zorlanmıştır. Baskı sırasında oluşan dokuların ve hataların aynı zamanda uygulamanın rastlantısal ve deneysel yönünü artırdığı gözlenmiştir.

Kaynakça

Doksanoğlu, A. (2020). Güzel Sanatlar Eğitiminde Etkin Öğrenme Becerisi Geliştirme Bağlamında Bir Şema Örneği: Monobaskı Tekniği. *Journal of Arts*, *3*(3), 237-264.

Aslan, P. Ş. (2016). Seramik Yüzeylerde Monobaskı Uygulamaları. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (18), 169-185.

Karaalan, S. Ö. (2020). Jelatin Plakalar ile Monotip Baskı Uygulamaları. *Pearson Journal*, *5*(8), 153-168.

Kalay, L. (2012). Seramik Sanatında Lazer Baskı Tekniği ve Çağdaş Uygulayıcıları. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, *3*(3), 138-149.

Kahraman, D. (2012). Seramik yüzeyler üzerinde baskı tekniklerinin araştırılması ve uygulanması.

Katalog: William Jung, 2016, What is A Monotype, Marc Schmitz Monotypes Sergi Kataloğu, Kunstforum Berlin

İnternet Kaynakçası

https://fromvictoryroad.com/2020/02/10/gel-plate-history-and-recipe/

http://www.sabitfikir.com/dosyalar/baskinin-"kisa"-tarihi

https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1985-1214-34

RESEARCHING OF THE APPLICABILITY OF GEL PRINT TECHNIQUE ON CERAMIC TILE SURFACES

Canan GÜNEŞ, Burak YİĞİT

ABSTRACT

The history of printmaking began in China in 206 BC with woodblock printing on silk. This technique was developed in the 11th century with letters carved on clay tablets and printed on paper. Clay tablets were eventually replaced by wood, but wood was eventually replaced by metal, a more durable material. Johannes Gutenberg succeeded in printing clearer and more distinct letters with metal letters, enabling faster and higher quality printing of books. With the establishment of printing presses, printing techniques have diversified and are now used in many disciplines of art. Methods such as high printing, intaglio printing, flat printing, lithographic printing, silk printing, laser printing, direct photographic printing and mono-printing are frequently used in all disciplines of art today. On ceramic surfaces, this adventure, which started with seashells, leaves and fingerprints, has enabled the application of printing methods easily due to the nature of the ceramic material. Especially with printing methods, ceramic artists have developed different forms of expression. Artists have succeeded in using ceramic surfaces as a kind of paper, sometimes preferring wet clay surfaces and sometimes fired surfaces. Gel printing, a type of monotype printing, is discussed within the scope of this research. In the study, the gel printing technique was examined and its applicability on ceramic tile surfaces was investigated and the results were shared.

Keywords: Ceramic, Gel Print, Monotype